

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 7

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmålnr. 7

Herad: Sörfold

Emne: S k a v

Bygdelag: Leirfjord - men gjeld
forövrig hele Sörfold.

Oppskr. av: Lyder Kvantoland

Gard:

(adresse): Engan i Salten

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Baade etter Øget minne og etter fortelling av folk opptil 86 aar gamle, - smaabrukere og

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke): fiskerfamiljer, som selv har arbeid baade med skav og annet attaat-for og bunöd-for fra de var barn.

SVAR

Spörsmal I : Attaatfor, og bunö(d)-for. Siste namnet av det, at skav og annet hjelpefor og attaat-for jamt var for aa holle nöden borte fra fjöset paa vinter- og vaarparten, särilig naar det ble pinvaar, med frost langt utover tida.

Sp.2 er med dette besvart, delvis. SKAV var först og fremst bark av rogn. Rogn har i bygdemaal vert kalt for skav - fellesnamnet for rognreet. Personlig mener jeg at rognen har faatt dette namnet i bygdemaal av det at skav(barken) av rogn var holdt for det beste skav, i forhold til barken av andre treslag her. Det bruktes ogsaa skav (barken) av björk, asp, selje, vidje og hegg. Har ikke hört at det er brukt bark av older til skav.

Sp. 3. Fortid: skov, naatid: skjäv, aa skäv'(e), framt. skal skäv(e), med lang "a".

Sp.4. Inntil for en 30-40 aar tilbake var skav reknet ~~XXX~~ med som fast for i tillegg til jöyet og andre slags attaat-for. Hver haust ble det hugd en viss~~X~~ mengde skav (rogn)~~X~~, maalt i lass eller baatfarmer, som ble transportert heim for aa skave utover vinteren. Ble det pinvaar med frost og dermed bunöd maatte det hentes mere skav. Det bar da tilfjells med kvinner og barn, mens de voksne mannfolka var paa Lofot-fiske, for aa hente mere skav tilgards. Jamt skov de barken av i skogen og bar den heim i sekker. Men det hente og at de bar vedkubbene heim og skov dem der, som ble et stort mer-arbeid. Naar Lofot-folket kom heim hjelpte-ialle~~X~~ fall de fleste- til med aa være i skav-skogen.

Sp. 5-6. Som nemnt var det rogn som var-den holdt for best til skav, og gikk under fellesnamnet skav.

Sp. 7. Rimet er paa bygdemaal saa her :

Skav' gjö
björko fö
vio velt
seljo svelt
hegg sett marri(marg) i bein. legg.

Lang ö i gjö og fö.

sp.8. Ja, alle fyra fikk skav . Først og fremst var det smaafe og ungnaut som fikk skav. Melkakyrne var de siste som fikk skav ,naar det ble bunöd aa snakke om.

Det var helst middagsmaalet de fikk skav. Mine fortellere vet ikke at skav ble blandet med annet for. Skavmaalet fikk de bare skav. For noen aartier tilbake, 30-40 aar siden,kjente jeg en gammel dyktig smaabruker (naa död) som var kjent som en framifraa dyreoppdretter som gav gjöokser og andre ungnaut skav (av rogn) som "deser" og som appetitt-for. Dette skav, ~~ja~~ ikke i for store mengder, gav dyrene bedre trivsel og bedre appetitt,slik at de klarte aa ete mere av det ordinäre foret. De ble penere og slettere i haarfära og i det hele trivdes bedre av dette skav-foret.

Gamle forteller at naar sauene aat ulla av hverandre om vintrene bar de skavkjepper aa la over saustakkene saa de fikk gnage barken,saa sluttet de aa ete ulla av hverandre.

Sp. 9. 85-aars kone forteller at i hennes ungdom mente de at kyrne fikk mindre melk naar de aat skav.

" Skav' törka melka ",sa de gamle. Fikk kyrne mye bark (skav) ble det beisk smak av melka,mente de.

Sp. 10. Først skjev man den veden som er til brenn- sel,eller den del av den som passer til skav-ved, baade björk og rogn. Blir dette for lite,av lang kald vaar, bär det til skogs i skavskogjen. Hesjeveden blir for det meste hugd paa sommars tid,og med det gaar spørsmålet ut. I den tida da skaving var mest alminnelig hesjet ikke folk höyet her . För siste aarhundredskifte tror jeg det var faa-om noen som hesjet höyet. Det laa paa marka eller stod i seter til det kunne soltörkes.

Sp. 11. "---" De gjekk i skav-skogjen ---",var det vanlige ordbruk for dette arbeide.

Sp.12. " - - De henta skav', de henta skav-ved(d).

" 13. Ordet kjenner jeg ikke herfra.

" 14. Det ble högd en del skav (rogn) om hausten sammen med den andre vinterveden. Ble dette for lite maatte de tilskogs utpaa vintere og vaaren og hente mere. Da laa de i skav-skogjen,som det jamt hette."

I den tid skav var vanlig som for var folk vant til aa arbeide hart. Aa være i skav-skogen var ikke holdt for noe verre enn mangt annet tungarbeide. Var det skare-snö som bar var det slett ikke verre enn vanligt arbeide, om de kom til gards med tunge skavbörer. Var det derimot blaut og djup snö da ble det et meget tungt og balasamt arbeide. Men baade kvinner og framvokstringer var vanlig skavskog-folk. At karfolka eller andre skulle hente skav langfredag paa fastande hjarta har jeg ikke hört her.

Sp. 15. Paa vinters tid, naar det var kalt bar de all skav-veden inn i stua for aa tine den opp. Saa löypte de nevra av björka först. Den tredde de paa ei stikke, omlag 1 meter lang. Den ble satt bort til törkings, som de da seinere ha tiñ tenn-never i omner og gruve. De skov all veden inne i stua. Da husene jamt var smaae kunne det bli trangt om plassen, naar all denne skav-veden kom i tillegg til behovet og andre arbeidsredskaper det alltid var i stuehusene i eldre og gammel tid her.

Sp. 16. De nytta redskapet s k a v v e l, en, av aa skave. Disse arbeidde de — eller fikk andre nevenyttige folk til aa arbeide den — av utbrukte ljaær.

Sp. 17. Vanlig satt de paa en stol eller krakk naar de skov. Skavkjeppene som de bar inn i stua kunne være saan opptil 70-80 cm. lange. De satte ene ende paa et av kneerne, saa skov de nedover kjeppene i smaa teiger for at ikke skavet skulle bli saa langt og storbest. Da kunne kreaturene ete det i vranghalsen og kveles. De gamle passet alltid vel paa at ikke ungdommen skov for stort skav. Da ble det skrape aa faa. Over kneet, under skavkjeppen, la de et gammelt klesplagg for aa spare paa brukskledet. Dette kalte de "skavlörvo". "— Kar ha' dekk nu gjort a' skavlörvo, naa' ikkj e' kan finn' henn ?!" brädde de i.

Var det tjukke og tunge skavkjepper som skulle skaves, og de som skov ikke var sterke nokk til aa handsame dem, la de en skammel med beina opp. I skammelbeina var det alltid saget et hakk ~~hakk~~ her la de kjeppen i disse hakk og brukte begge hender paa skavvelen.. Naar de ha kjeppen staaende paa kneet holdt de den med ene handa og skov med den andre. De andre maater aa skave paa som er nemnt i dette spørsmaal kjenner jeg ikke til her.

Det samme er med spørsmaal 18.

Sp. 19 er ogsaa svart paa .

" 20. Fellesnavnet kan sies aa være skav-ved.

Gjeld det rogn kaltes den jamt bare skav .

Sp. 21 Selve borken kaltes skav-börkjén, eller bare Skav, et.

Sp. 22 De skov fra saa tynne stikker som under et finger~~ax~~ ~~XXXXXX~~ til dryge vedkubber, uten noen bestemt dimensjon. Lengda kunne være fra alminnelig brennved til 70-80 cm. Vanlig kanskje 50-60 cm.

Sp. 23. Kjeppene som er skaven kalles skjävvel, skav-skjävvel, en. I fl.t. skjävvlán¹ (flene). (Med tjukk l.

Sp 24. Var det tjukke skavkjepper, med tjukk bark paa skov de, som var flinke og gjorde arbeidet godt, ~~skav~~ de barken i flere lag at den skulle bli tynn og fjelg aa ete. De maatte ikke ta noe av veden med i barken under skavinga. Alle var ikke like flinke til aa skave. De gamle erfarne paa dette omraadet holdt alltid et vaakent öye med barn og ungdom som til aa lære seg, eller aa begynne aa skave. Det var mest om at de ikke tok for store skavsponer, som dyra kunne "ete i halsn", som de sa.

Sp. 25. Skjävvelⁿ la de i stabel til törkings. Senere ble den brukt til besteved, naar noe framifraa skulle kokes eller steikes. Den bruktes bl.a. til baksteved, til aa fyre opp bakaromnen (steinkjerringa).

Saa brukte de skjävvelveden til gomkoking, vaffelkaksteiking og liknende, som kjelostkoking og flatbrödsteiking. Det var ogsaa saa lett vint aa gripe bort i skjävvelvungen etter törrvéd i en snopping.

-- I parantes kan det fortelles at for en 30-40 aar tilbake og attover i tiden var det i mange heimer skikk aa bruke gamle utbrukte komager til kjelost-ved. De hengtes bort og tokes vare paa og bruktes om vinteren til aa koke kjelosten med. Komagene var gjennomtrengt av tjäre-og transmurning og brandt med kraftig varme.

Sp. 26. Jeg tror nokk at en og annen ennaa bruker litt skav, men i de siste 20-25 aara er bruken av skav gaatt mye tilbake. Det kjøpes heller mel og höy, naa.

Tilleggsliste til nr. 7, - Skav.

Sp. 1. Dette som det fortelles om fra andre kanter har jeg ikke hört, og 85 aars gamle folk har heller ikke hört det, som jeg har spurt.

Sp. 2. Jeg har hört om tilfeller der kjøttet paa dyr, slagtet paa vaaren, som var mer enn vanlig gul paa

kjøttet og fettet, at det kunne komme av at dyret ha faatt for mye skav. Om det var en viss slags skav som var orsak til denne ~~kå~~ leten paa kjøttet har jeg ikke hørt.

Sp.3. Har ikke hørt, eller faatt opplysninger om, at melka var farlig for kalver og grisunger, som spurt om.

Sp.4. Et saa konkret maal som nemnt i spørsmålet har jeg ikke hørt om her. Men vurderingsmessig mener jeg at det ikke kommer langt fra det som vanlig bruktes her av folk med jord og skog. Folk fra 50- til 86 aar forteller fra forskjellige steder i bygda at det hver dag utover vinteren og vaaren ble brukt fra ett hølke og noe mere til hele buskapen. (Dette i tillegg til det andre attaatforet). Et vanlig ku-mat-hølk var av størrelse paa mellom 30 og 40 liter. De som ha mye skavskog og var godt manna med folk for aa bryte med mye skav skov mere enn et hølke for hver dag. At dette skavforet utgjorde bortimot 1/5 av høy-foret, tror jeg vi kan gaa ut fra.

Sp. 5. Her kaltes skaveredskapet s k a v v e l, en. Skav-skavlene var ikke arbeid med hensikt aa brukes til uthollingsarbeider. De var for plan i skjæret - ha for lite krum vinkel til aa naa ned i auser og liknende.

De ha ekstra skavler til uthollingsarbeider. De var mindre og mere avrundet og krumt skjær enn skav-skavlenn.

Sp.6. Dette har jeg ikke sett eller hørt om her.

" 7. Alle som ha jord og buskap ha ogsaa skog, med mer eller mindre skav(rogn) i . Det kunne nokk hende at de som ha lite skavskog fikk høgge seg noen lass skav for aaret hos de som ha mye slik skog. Betalingsmaaten har jeg ikke sikkerhet for, men betalinga var i alle tilfelle svært rimelig, baade etter datids- og naa-tids beregninger. Det kunne gaa ut paa ei motbeine av et eller anna slag som betaling.

Sp. 8. Nei, det har jeg ikke kjenskap til.

" 9. Ja, saavidt jeg vet kunne de ta skav almenningsskog. Oppsitterne i nærheten av almenningsskogene i Sörfold ha saa mye privatskog at de tængte ikke til aa ta fra de offentlige skoger.

Sp. 10. Ja, der jeg har undersøkt dette ha de rett aa ta skav fra jordeierens, eller husbondens skog, etter privat avtale.

Sp. 11 og 12 har jeg ikke hørt noe om her. Det er mulig at det kan finnes supplerende opplysninger til dette emne, Skav.